

sto proširene rečenice. – Neke bi stvari ovdje trebalo ispraviti: tako zavisna rečenica »kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima« nije mjesna (str. 308), nego pogodbena.

Poglavlje je o sintaksi rečenice suho, gotovo u cjelini se svodi na raspoređivanje i tipiziranje. Te bi probleme trebalo prikazati življe: sintaksa mora postati izvor spoznaja i stilskih varijanti slovenskog književnog jezika, a s tim u vezi sve manje sredstvo za umnu gimnastiku ili poticaj za mehaničko učenje veznika. Isto to važi i za »upotrebu padeža«, koja se nakon duljeg vremena opet javlja u Slovnici. Žive bi veze trebalo odvojiti od neproduktivnih, leksikaliziranih, jer samo prve sačinjavaju sistem. – Dobro je naposljetku da se Slovnica opet sjetila i Breznikovih izvrsnih razmišljanja o redu riječi, samo što bi ovo poglavlje trebalo još prilično proširiti .

*

Ako se na kraju kritike osvrnemo na cijelu knjigu, dolazimo do zaključka da je Slovnica u i suviše mnogim pogledima nedovoljna; nedovoljna ne samo u naučnom pogledu nego – kao što to drukčije i ne može biti – nedovoljna je i u pedagoškom i metodskom pogledu. Nije pisana s kakvoga suvremenog ili suvremenijeg lingvističkog gledišta, nego je čudan konglomerat neujednačenih shvaćanja svojih autora. Ovo se najjače ogleda u poglavljima o slovenskim glasovnim elementima, o glagolu, o akcentu i morfologiji. Sintaksa je vrlo zastarjela, ne-

kakva logicistička mreža bez prave funkcionalnosti. Teoretska su izlaganja više puta nesretno bespomoćna. Ako se na Slovnici pogleda kao na krajnji član u liniji njezina razvitka, konstatiramo da je napredovala nešto u fonetici, dok je u drugome bilo stagnirala bilo bolesno apotrofirala (npr. kod adverba) u pre mnogim pitanjima na žalost i nazadovala. To je posljedica činjenice što se od Breznika slovenskom gramatikom književnoga jezika nije u većoj mjeri bavio nijedan slovenski naučnik, nego su svi pošli u historizam, dijalektologiju, etimologiju. U zadnjoj je četvrtini 19. stolj. imao Škrabec mnogo muka dok nije podsjekao korijenje gramatičarskog diletantizma iz sredine 19. stoljeća, danas se lakomisleno vraćamo u nj, a da toga i nijesmo svjesni. To se događa uz to u vrijeme kada se pred književni jezik stavljaju sve veći zadaci u vezi s naučnim, društvenim i kulturnim prosperitetom slovenske nacionalne zajednice! – Književnome bi jeziku trebalo dati na slovenskome sveučilištu ono mjesto koje mu ide i kakvo ima npr. na zagrebačkom sveučilištu gdje je jednakopravan historijskoj gramatici s dijalektologijom. Samo bi se tako mogla napisati gramatika slovenskog književnog jezika koja ne samo ne će imati onakvih griješaka kakve su ovdje kritizirane nego će se latiti i proučavanja onih područja slovenskoga književnog jezika kojih se Slovnica 1956. uopće ne dotiče, npr. stilistike, funkcionalne sintakse, fonetike rečenice, fonologije.

Jože Toporišič

MEISTERWERKE DEUTSCHER LITERATURKRITIK,

herausgegeben und eingeleitet von Hans Mayer. I (Aufklärung, Klassik, Romantik), Berlin Rütten u. Loening, 1954; II (Von Heine bis Mehring), Berlin, R. u. L., 1956.

Ova antologija njemačke književne kritike 18. i 19. stoljeća zaslužuje pažnju ne samo zbog izvornosti zamisli već i zbog ličnosti urednikove. Hans Mayer, od 1950. profesor novije njemačke književnosti na sveučilištu u Leipzigu, istaknut je marksistički književni historičar čija se djela u posljednje vrijeme podjednako hvale i napadaju na Istoku i

na Zapadu. Od većih radova treba spomenuti monografije o Georgu Büchneru (1946, novo, prošireno izdanje 1960) i Thomasu Mannu (1950), zatim zbirke studija i članaka *Deutsche Literatur und Weltliteratur* (1957) i *Von Lessing bis Thomas Mann* (1959). Knjiga o Mannu, bez sumnja dosad najbolji opći prikaz velikog pisca, predočuje sve značajke i

odlike autora u kojemu se ujedinjuje naučna tradicija marksističke literature na njemačkom jeziku (Mehring, Lukáse) sa živim osjećanjem za specifično umjetničke vrednote književnoga teksta. Mayer je dosad najviše pažnje posvetio epskim oblicima, napose novijem romanu, a to je područje koje pogoduje njegovoj težnji da strukturalnoj analizi dađe čvrstu povijesnu odnosno sociološku osnovicu.

Takav odnos prema književnosti očituje se i u koncepciji antologije, kako u izboru tako i u urednikovu originalnom doprinosu: u predgovoru i u iscrpnim kritičkim komentarima. Naročito će predgovor u oba sveska zanimati i onoga čitaoca koji nije voljan da na osnovu odabranih tekstova prati razvojne stadije njemačke kritike od ranog prosvjetiteljstva do Goetheove smrti (I sv.) i od Heineca do Mehringa (II sv.). Taj predgovor po dubini i uvjerljivosti iznesenih pogleda u potpunosti potvrđuje prednost pristupa kojim se Mayer služi, a koji mu ne priječi da istakne svoju stvaralačku ličnost. Usporedimo li taj njegov uvodni prikaz glavnih strujanja u njemačkoj i evropskoj književnoj kritici s jednim drugim suvremenim radom, s golemom Povijesti kritike R. Welleka (*A History of Modern Criticism*, prva dva sveska 1955), uočiti ćemo koliko preimućstvo posjeduje argumentacija marksista. Mayer se pita, što je zapravo književnost u određenom povijesnom razdoblju, kakvu ulogu ona vrši, tko je zastupa i kome je namijenjena. Razumije se da ta pitanja, koja uključuju sve determinante društvenih prilika i klasičnih težnji, nameću i problem periodizacije; taj je problem zahvaćen tako intenzivno da se studija može smatrati i prilogom njemačkoj historiografiji književnosti s toga gledišta. (To vrijedi naročito za prikaz razdoblja između 1730. i 1830; raspravljanje o 19. stoljeću, u II sv., međutim, usprkos ispravnom kritičkom osvrtu na slabosti dosadašnjih gledišta, ne donosi pozitivnih rezultata. Zato se Mayer u naslovu II sv. i odriče određenja po epohama te pribjegava neutralnijem rasporedu građe.) Povijesne mijene u epohama, tvrdi autor, vrlo se jasno oertavaju upravo na području književne kritike, ondje, dakle, gdje intencije i zahtjevi društva nalaze specifičan medij, bilo da se kristaliziraju u čvrstim estetskim normama (npr. u feudal-

noj i dvorskoj književnosti 17. i 18. st.) ili se oštro manifestiraju u kritičkim programima i polemikama. Mayer upozorava da su kritika s povijesnom distancom, »objektivna« teorija i povijest književnosti zapravo tek proizvod 19. stoljeća, a da prosvjetiteljstvo i Goetheovo doba, usprkos snažnim počecima povijesnoga gledanja u Herdera, njeguje većinom »autocentričku« kritiku. No u čemu je onda bit mijena u zadacima i funkciji kritike, mijena koje ovise od razvoja u značenju literature uopće? Za predočenje razvoja koji obuhvaća prosvjetiteljstvo, njemački visoki klasicizam i romantiku, Mayer se duhovito poslužio analognim odnosima što ih nalazi u francuskom prosvjetiteljstvu, u Montesquieuovoj filozofiji prava. Načelo o podjeli vlasti u legislativnu, sudsku i izvršnu, ogleda se po Mayerovu mišljenju i u estetici 18. stoljeća. Cijela prosvjetiteljska epoha u Evropi zadvojena je još uvjerenjem da je kritičar sudac (njem. *Kunstrichter*, u 18. st.) koji se poziva na ustaljene, razumne zakone – poetska pravila. A nije ni slučaj da te zakone nalazi u antici odnosno u tradiciji evropskoga humanizma. Novi se odnosi javljaju u Rousseauovoj epohi, u njemačkom Sturm i Drangu, kad se ne budi samo revolucionarni individualizam već se kritika orijentira i prema zahtjevima i ukusu širih građanskih slojeva. Nasuprot tome estetika je klasične epohe (Goethe, Schiller) legislativna, stvaralačka u težnji za vlastitim estetskim idealom. Romantičari, konačno, približavaju se najviše trećoj varijanti: njihova je kritika sama izvršna, jer kritička djelatnost uravnava put stvaralačkoj slobodi pjesništva. Odbacuje se antika, priroda, Kant; estetska mjerila romantičari nalaze u slobodi kojom prilaze pjesničkim svjedočanstvima raznih naroda ili daleke prošlosti. Treba, dakako, dodati da u ovakvu sažetu prikazu izvod može biti nalik na duhovitu konstrukciju, i da tek poznavanje Mayerova sociološkoga tumačenja u cjelini daje pravu sliku.

Na kraju valja istaći da i ovakav širok izbor (oko 2900 str.) ne može obuhvatiti sve aspekte i sva ostvarenja jedne bogate kritičke tradicije. Tako od važnih djela uzalud tražimo izbor iz Herderovih *Kritische Wälder* ili njegov članak o Shakespeareu iz 1773. Iako se radi o tekstovima većega opsega, mogli

su ući u antologiju, možda i na uštrb nekih manjih, veoma poznatih i lako do-kućivih tekstova. No treba priznati da je izbor izvršen po određenom planu koji svakako odgovara već spomenutoj općoj koncepciji. II sv. sadrži bogat izbor za-

nimljivih radova inače manje poznatih autora ili pak radove pisaca koji su tek uz put kritičari i esejisti (Grabbe, Danzel, Keller, Fontane, Hauptmann i dr.)

Vinko Žmegač

HOLANDSKI SLAVIST O STAROM DUBROVAČKOM JEZIKU

(Christian Alphons Van den Berk: Y a-t-il un substrat čakavien dans le dialecte de Dubrovnik, Mouton & co, 'S - Gravenhage, 1957.)

Poslije Rešetarove smrti (1942) nitko se ozbiljnije nije bavio proučavanjem starog dubrovačkog jezika i govora. Pošto su u dugogodišnjoj polemici između Rešetara i drugih dodirnuti raznovrsni vidovi problema i iznijete različite mogućnosti rješenja, kao da je Rešetarovom smrću nastalo zatišje.

Pitanje je opet nedavno pokrenuto. Radovi holandskog slavista Van de Berka izazivaju našu pažnju u prvom redu jer se radi o jednom zanimljivom pitanju naše lingvistike koje - kako izgleda - još nije riješeno. Posebno je zanimljiv metod kojim se holandski slavist služio i zaključci do kojih je došao.

Slijedeći Rešetarova istraživanja Van den Berk je prvenstveno proučavao jezik dubrovačkih pisaca, ali je napravio i jedan korak dalje, jedan novi korak. Proučavao je jugoslavenske dijalekte osobito u pogledu akcenta ispitujući pri tom akcentatske sisteme štokavskog i čakavskog govora i upoređujući rezultate svojih studija s onim što se može znati o akcentima starog dubrovačkog jezika. Upravo u studiju akcenata Van den Berk je pronašao bitni putokaz za svoje zaključke. Nakon svojih istraživanja, pošto je proučio sve što su drugi rekli i što je rekao Rešetar, Van den Berk je zaključio da problem nije riješen.

Za Van den Berka prije svega izdanja kojima se Rešetar služio nisu dovoljno kritična za moderan i suvremeni studij. On tvrdi da nije lako, pored činjenice da pjesnici 15. i 16. stoljeća dosljedno upotrebljavaju čakavizme, zaključiti da se čakavski nije nikada govorilo u Dubrovniku. Čudi se kad Rešetar pravi razliku

između »običnih« i »neobičnih« čakavizama. Ne možemo, kaže holandski slavist, prenositi u prošlost jednu suvremenu situaciju. Sam Rešetar je priznao da je zaista teško objasniti neke dubrovačke čakavizme samo izvanjskim utjecajem.

U svom istraživanju Van den Berk je išao trima stazama:

1. analizirao je Džamanjićev »Nauk za pisati dobro latinskiema slovima riječi jezika slovinskoga«, Beč, 1639. 2. slijedio je trag Rešetara, analizirajući njegove studije i zaključke i 3. proučavao je sistem akcenata kod poznatog leksikografa Ardelija della Belle (1728).

*

U uvodu svoje knjige, a zatim u obrazloženjima Džamanjić je izradio čitav jedan ortografsko-fonetski sistem jezika u Dubrovniku. Ono što je pri tome najvažnije jest njegov odnos prema staroslaven-skom »jatu«. Džamanjić je uvijek bio sklon tradiciji. I uvijek pokazuje veliki interes za izgovor. Svoj sistem bazira na fonetici. Iako je želio dati objašnjenja i upute o bilježenju refleksa »jata«, Džamanjić nije bio i nije mogao biti dosljedan. Mnogostrukost i velika sloboda upotrebe »jata« u prošlosti nisu mu omogućili sistematizaciju. Ta činjenica pored postojanja prefiksa »pri« i apsolutnih ikavizama kao: doći, ovdje, gori, pokli, toli, i dr. dokazuje da je još u Džamanjićevo vrijeme ikaviski refleks bio živ. U to vrijeme on ne prevladava, povlači se, ali još postoji.

Slijedeći drugi put Van den Berk ide putem Rešetarova studija. Rešetar misli